

OTOBIYOGRAFİ

LINDA ANDERSON

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0382
Edebiyat: 088

OTOBİYOGRAFİ
LINDA ANDERSON

Özgün Adı
Autobiography

Türkçesi
Bülent Ayyıldız

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü ve Son Okuma
Dr. Hazal Bozyer

Kitap Editörü
Mecnun Kandemir

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Ahmet Nuri

VakıfBank Kùltür Yayınları
İnkılâp Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025
© Linda Anderson, 2011

ISBN 978-625-5848-00-0

Kitabın Türkçe yayın hakları Taylor & Francis Group aracılığıyla VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve mali hakları saklıdır.

All Rights Reserved. "Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group".

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 1700
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Temmuz 2025

OTOBİYOGRAFİ

LINDA ANDERSON

TÜRKÇESİ

BÜLENT AYYILDIZ

LINDA ANDERSON

Linda Anderson, Newcastle Üniversitesinde Modern İngiliz ve Amerikan Edebiyatı profesörüdür. Araştırmaları otobiyografi, modern ve çağdaş şiir (özellikle Elizabeth Bishop'ın eserleri), arşiv kuramı ve şiirle arşiv arasındaki ilişkiler ile eleştirel, yaratıcı ve dijital alanlar arasındaki etkileşim üzerinde yoğunlaşmaktadır. Anderson'ın otobiyografi teorisi ve feminist edebiyat eleştirisi alanlarında önemli çalışmaları bulunmaktadır. Başlıca eserleri arasında *Autobiography* (Routledge, 2001; 2011), *Women and Autobiography in the Twentieth Century* (1997) ve *Elizabeth Bishop: Lines of Connection* (Edinburgh University Press, 2013) yer almaktadır. Ayrıca *Elizabeth Bishop: Poet of the Periphery* (2002) adlı derlemesi ve birçok akademik makalesiyle modern şiir çalışmalarına katkı sunmuştur.

BÜLENT AYYILDIZ

1988'de Bulgaristan'da doğdu. 2012-2021 yılları arası Hacettepe Üniversitesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Yayımladığı eserlerle öykü, roman ve deneme türlerinde çeşitli ödüllere değer görüldü. *Don Kişot'un Dönüşü*, *Yalnızlığın Anatomisi*, *Ormanda Ölüm* ve *Kurmaca Sanatı* Türkçeye çevirdiği kitaplar arasında. Hâlihazırda, Doğu Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	7
Routledge Seri Editörünün Önsözü	9
Giriş	11
Yazarlar ve Özneler	11
Tür Yasası	17
Postyapısalcı Müdahaleler	23
1 Benliğin Tarihçileri	31
Aziz Augustinus'un <i>İtiraf</i> ları	31
Uyumsuz Benlikler: John Bunyan'ın <i>Grace Abounding</i> 'i	41
Sıralı Benlikler: James Boswell ve Hester Thrale	48
Yüce Benlikler: Rousseau ve Wordsworth	60
2 Öznellik, Temsil ve Anlatı	79
Freud'un Bilinç Dışı	79
Barthes'ın Otobiyografik Göstergeleri	90
Derrida ve Otobiyografinin İzleri	99
Feminizm ve Postyapısalcılık	108
3 Öteki Özneler	115
Toplumsal Cinsiyet, Modernizm ve Otobiyografi	115
Farklılığın Belirlenmesi	125
İyi Bir Kadın İçin Manzara	135
Postkolonyal Özneler	140

4 Anlatı	149
Çağdaş Anı Yazıları	149
5 Otobiyografi Pratiği	165
Kişisel Eleştiri	165
Tanıklık ve Hafıza	170
Siyaset ve Tanıklık	176
Sözlükçe	183
Kaynakça	193

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazımı sırasında birçok arkadaşım ve meslektaşım bana ilham verdi, yardımcı ve destek oldu. Özellikle Desmond Graham, Michael Rossington ve Anne Whitehead'e teşekkür etmek isterim. Ruth Helyer sözlüğün derlenmesinde bana çok değerli yardımlarda bulundu. Trev Broughton ile uzun yıllar boyunca yaptığım sohbetler otobiyografi hakkındaki düşüncelerimi etkilemeye devam ediyor. Ann Spencer bu kitabın yazımı sırasında bana neşe verdi ve cesaretlendirdi. Tüm desteği için ona minnettarım. John Drakakis titiz ve bilge bir editör oldu. Ayrıca Routledge'daki editörlerime, ilk baskıda birlikte çalıştığım Liz Thompson'a ve Emma Nugent'e de minnettarım.

ROUTLEDGE SERİ EDITÖRÜNÜN ÖNSÖZÜ

The New Critical Idiom, yirminci yüzyılın son çeyreğinde edebiyat çalışmalarında meydana gelen köklü değişiklikleri ele almak amacıyla edebiyat terimleri sözlüğünü genişletmeyi amaçlayan bir giriş kitapları dizisidir. Amaç, şu anda kullanılmakta olan tüm terminolojinin açık, net resmedilmiş açıklamalarını temin etmek ve değişen kullanımlarının tarihçelerini geliştirmektir.

Edebiyat çalışmaları disiplininin mevcut durumu, terminolojinin temel sorularına ilişkin önemli tartışmaların yaşandığı bir alandır. Diğer konuların yanı sıra bu, edebî olanı edebî olmayandan ayıran sınırları; edebiyatın daha geniş kültür alanı içindeki konumunu; farklı kültürlerin edebiyatları arasındaki ilişkiyi ve disiplinler arası çalışmalar bağlamında edebiyatın diğer kültürel formlarla ilişkisine dair soruları içerir.

Edebiyat eleştirisi ve kuramı alanının, dinamik ve heterojen bir alan olduğu açıktır. Şu anki ihtiyaç, açık bir anlatım ile maceracı bir bakış açısını ve geniş bir uygulama alanını birleştiren terimler üzerine müstakil ciltlere duyulan ihtiyaçtır. Kendi içinde bir bütün olan her cilt, belirli terimlerin tanımının hangi yönde ilerleyebileceğine dair bazı göstergeler içerecek, bu terimlerden bazılarının geleneksel olarak muhteva hâline getirildiği disiplin sınırlarını genişletecektir. Bu, terimlerin daha geniş bir kültürel temsil alanı içinde yeniden konumlandırılmasını içerecek ve çeşitli edebî metinlerden örneklerle ek olarak film ve modern medya alanından örnekler sunacaktır.

GİRİŞ

Bütün biyografiler, her otobiyografi ve anlatıda olduğu gibi bir hikâyeyi başka bir hikâyenin yerine anlatır.

(Helen Cixous, *Rootprints*, s. 177)

Bir özne olmak sahip çıkmam gereken politik bir haktır.

(Roland Barthes, *Camera Lucida*, s. 15)

YAZARLAR VE ÖZNELER

Candace Lang 1982’de yazdığı bir yazıda, “Otobiyografi gerçekten de insanın onu bulmak istediği her yerdedir.” diyerek, konuyla ilgilenen herkesi önemli bir sorunun varlığından haberdar etmiştir: Yazar, her zaman, genel anlamda metne dâhil edilebiliyorsa herhangi bir metin nasıl okunduğuna bağlı olarak otobiyografik sayılabilir (Lang 1982: 6). Bununla birlikte otobiyografi, on sekizinci yüzyıl sonlarından beri ayrı bir edebî tür olarak tanınmaktadır. Bu nedenle de yazarlık, benlik, temsil ve gerçek ile kurgu arasındaki ayrım gibi bir dizi mesele üzerine yapılan eleştirel tartışmalar için önemli bir sınama alanı olmuştur. Otobiyografinin yaygınlığı ve kaygan zemini, onu disiplinler sınırlar içinde tutma ve kontrol etme ihtiyacını daha da ivedileştirdi ve birçok edebiyat eleştirmeni, akademik otoritelerini ele avuca sığmaz hatta biraz da itibarsız bir alanda perçinlemek için çeşitli tanımlara yöneldi.

Philippe Lejeune, bu sorunları göz önünde bulundurarak 1982 yılında aşağıdaki makul ve herkesçe alıntılanan tanımını üretti: “Gerçek bir kişi tarafından üretilmiş, bireyin kendi yaşamına odaklandığı, kendi varlığına, özellikle de kişiliğinin gelişimine ilişkin, geçmişe dönük düzyazı anlatıları.” (Lejeune 1982: 193)

Ancak tanım, Lejeune’ün kendisini de tatmin etmedi çünkü otobiyografi ile ona bitişik biyografi ve kurgu türleri arasında yeterli bir sınır çizmişe benzemiyordu. Birtakım vakaların sınıflandırılmasında belirli bir “serbestlik” kabul edilebilir ancak otobiyografi için bir koşul mutlak: “yazar, anlatıcı ve kahraman arasında özdeşlik” olmalıdır (Lejeune 1982: 193). Fakat zorluk bu koşulun nasıl uygulanacağıyla ilgilidir çünkü Lejeune’ün bahsettiği “özdeşlik”, yazarın *niyeti* dışında hiçbir zaman gerçekten saptanamaz.

On yıldan uzun bir süre sonra Laura Marcus, “niyet” kavramının otobiyografi tartışmalarında nasıl ısrarla yer aldığını belirtmiştir (Marcus 1994: 3). 1930’ların ve 1940’ların Yeni Eleştirmenleri tarafından bir yanılgı olarak saldırıya uğrayan “kasıtlılık”, yazarın metnin arkasında olduğu ve anlamını kontrol ettiği inancına işaret eder; yazar, metnin “kasıtlı” anlamının veya hakikatinin garantörü hâline gelir ve bu nedenle bir metni okumak, kaynak olarak yazara geri götürür. Önemli otobiyografi tartışmalarında “niyet”, yazar, anlatıcı ve kahraman arasındaki önemli bağlantıyı sağlamada gerekli ve çoğu zaman sorgulanmayan bir role sahip olmuştur. Bununla birlikte niyet, daha sonra yazının “doğruluğunu” garanti eden bir tür “dürüst” niyet olarak tanımlanır. Kısır bir döngüye giren argüman, “eğer güvenilir geliyorsa yazara güvenin” şeklinde devam etmektedir. Dolayısıyla türün erken dönem eleştirmenlerinden Roy Pascal’a göre otobiyografi, “yazarın ciddiyetine, kişiliğinin ciddiyetine ve yazma niyetine” bağlıdır (Pascal 1960: 60). Karl Weintraub’a göre bir otobiyografi,

ancak yazarların kendi hayatlarıyla ilgili işgal ettikleri “yer” okuyucu tarafından yeniden inşa edilebilirse anlaşılabilir. Bir otobiyografiyi “doğru” okumak, metnin anlamı hakkında zaten var olan bir bilgiyle okumak anlamına gelir: “Bu an, bu bakış açısı, otobiyografik çabanın doğru bir şekilde anlaşılması için yeniden ele alınmalıdır; yazarın otobiyografi yazma motivasyonu ve niyeti de öyle” (Weintraub 1978: xviii). Bu eleştirmenler için otobiyografiler, belirli bir yazarlık anlayışının geçerliliğinin ve öneminin kanıtı olarak görülür: kendi metinleri üzerinde otorite sahibi olan ve yazıları kendilerine doğrudan erişim biçimleri olarak okunabilen yazarlar (Olney 1972: 332). En başta ismini andığımız ve yazar kavramını kolaya kaçarak tanımlamayı reddeden Philippe Lejeune bile, “genelgeçer” bir terminoloji gerektiğinde, “imzayı muteber kılma niyetine” dayanan bir “otobiyografik anlaşma” ya da “sözleşme” önermektedir. Lejeune’e göre bir otobiyografi yazarı, kendisinin söylediği kişi olduğunu, yazarın ve kahramanın da aynı kişiye tekabül ettiğini ima eder (Lejeune 1982: 202); ancak tüm öznelere aynı derecede inanmak zorunda mıyız? Tüm imzalar aynı muteber statüye sahip midir? Nancy Miller’ın öne sürdüğü gibi, kadınların sadece kim olduklarına bakılarak inandırıcılıkları daha düşük görülürken içtenliğin kendisi zaten eril bir özneyi ima etmez mi (Miller 1988: 51)?

Miller’ın argümanı, otobiyografi türünün toplumsal cinsiyetle ne ölçüde örtük bir bağ içinde olduğunu göstermektedir. Otobiyografi, öznenin evrensel olduğu görüşünü desteklediği ölçüde eril -ek olarak Batılı ve orta sınıf- öznellik biçimlerinin merkeziliğini de desteklemiştir. Gördüğümüz gibi 1960’larda ve 1970’lerde önde gelen bir grup modern eleştirmen, “büyük insanların” olağanüstü yaşamlarını öven, belirli bir tarihsel kanona odaklanmıştır. Otobiyografi türü için soyut eleştirel ilkeler belirlerken özerklik, kendini gerçekleştirme, özgünlük ve aşkınlık gibi

meselelerde kendi kültürel değerlerini yansıtmışlardır. Örneğin James Olney için otobiyografi, insanın hem ayrı hem de bütün olma yönündeki derin dürtüsüyle ilgilidir:

Bizi özellikle ilgilendiren husus ... bireysel olarak insanların yaratıcı başarıları ve bu başarıların yaşanmış hayatla olan ilişkileri, diğer yandan da bu yaşamın otobiyografisi ... neredeyse herkesin hemfikir olduğu bireyin ve tecrübesinin birincil niteliği ve özelliği olarak kabul ettiği yalıtılmış benzersizliktir. (Olney 1972: 20-1)

Olney, “herkesin” onaylayabileceği ortak bir gerçeğe işaret ederek sosyal ve tarihî farkları aşan belirli bir birey görüşü ortaya koyar. “Ben”in gizemlerine yapılan bir çağrı da aynı şekilde “benliğin” kendine özgü versiyonunun ideolojik temellerini gizleyen mistik bir retorik olarak işlev görebilir. Karl Weintraub’a göre insanın görevi, tıpkı otobiyografide olduğu gibi, bir tür kendini gerçekleştirmeye varmaktır: “Her birimizin yeri doldurulamaz bir insan formu oluşturduğuna dair tekinsiz bir his bizi büyüler ve bireyselliğimizin, tarif edilemez benliğimizin geliştirilmesinde asil bir yaşam görevi algılarız” (Weintraub 1978: xiii). Bireyler olarak “biz”, Weintraub’un dediği gibi, “biz”in herkesi temsil ettiğini varsayarsak toplumun üstünde ve anlayışın ötesindeyiz; dolayısıyla “biz”, aynı zamanda herhangi bir kuramsal eleştirinin erişiminin de ötesindeyiz.

Bu eleştirmenler için benliğin farkına varmak ile benliğin temsili arasında çok az bir fark var gibi görünüyor. Otobiyografi, özcü ya da Romantik bir benlik kavramının inanç ve değerlerini desteklemenin içine pürüzsüz bir şekilde çekilir. On sekizinci yüzyılın sonunda ortaya çıkan ancak yirminci yüzyılın ortasında hâlâ güçlü bir şekilde varlığını sürdüren bu görüşe göre her birey, aynı zamanda evrensel bir insan doğasının ifadesi olan bü-

tünleşmiş, benzersiz bir benliğe sahiptir. Örneğin Olney'e göre "otobiyografinin özel çekiciliğinin açıklaması ... benliğe ve onun derin, sonsuz gizemlerine duyulan hayranlıktır" (Olney 1980: 23). Bununla birlikte sanata aşkını ya da Romantik bakışa benzer bir yaklaşımla otobiyografi, ilk yönelinecek yerdir çünkü benlik için dolaylı ve yine de dengeleyici bir bütünlük sunar. Otobiyografi, her zaman yaratıcılığın altında yatan "düzene yönelik hayati dürtüyü" örneklemektedir (Olney 1972: 3). Ya da parçalanmanın tehlikelerini ve endişelerini hafifletme imkânı sunar: "Otobiyografi ... insanın zaman içinde kendi özel birliğinin ve kimliğinin odağında kendini oluşturabilmesi için kendisiyle arasına mesafe koymasını gerektirir" (Gusdorf, alıntılan Olney 1980: 35). Otobiyografi, göreceğimiz gibi, bazen farklı topluluklara hitap edebilmesi, biçimsel çoğulluğu ve aşırı üretkenliği gibi vasıflarıyla kültürün ve öznelerin çok sesli olmasında zaman zaman bir etken olarak görülmüştür. Ancak 1960'larda ve 1970'lerde edebiyat eleştirmenleri tarafından, "azınlığın" edebî değerleriyle sınırlandırılıp birleştirici ve muhafazakâr bir işlev üstlenmeye zorlanarak kendi oluşturduğu tehdide bir çözüm olarak yeniden tanımlandı.

Bir an için tanımlara dönecek olursak 1960'ların ve 1970'lerin bu biçimlendirici eleştirisinde açığa çıkan bir paradoksun iş başında olduğunu görebiliriz. Bir yandan otobiyografi, biçimlendirdiği benlik kadar tarif edilemez ve indirgenemez olarak algılanır: "Otobiyografinin edebî bir tür olarak tanımlanması bana neredeyse imkânsız görünüyor" der James Olney (1972: 38). Öte yandan Lejeune ve Gusdorf gibi eleştirmenler, otobiyografinin kurgudan açıkça ayırt edilebilen otoriter bir "hakikat anlatma" biçimi olarak kapsayıcı ve tanımlanabilir olması adına türün hem "koşulları hem de sınırları" sağlaması gerektiğine inanıyordu (Gusdorf, Olney 1980'de). Bir yandan da otobiyografi, bireycilik ve hümanist değerlerle olan ilişkisi sayesinde, teknik olmayan,

sağduyulu okumalara açık görülmektedir. Barrett Mandel'e göre "Her okuyucu, otobiyografi ve romanın nihayetinde birbirinden tamamen farklı olduğunu bilir" (Mandel 1980: 54). Öte yandan otobiyografi, tedirginlik yaratır çünkü sınırsızca yayılabilir ve her yere ulaşabilir; sürgünde bırakılmadığı veya kategorilerle kısıtlanmadığı takdirde eleştirmenin nesnel duruşunu bile balatalayabilir.

Candace Lang, eleştiri ve otobiyografiyi birbirinden ayırmanın zor olduğunu, çünkü her ikisinin de "dil hakkında" öz bilinçli söylemler olduğunu, dolayısıyla aynı görevi üstlendiklerini ileri sürmüştür (Lang 1982: 11). Robert Smith de otobiyografiyi "alandaki akademisyenlerin kuramsal hararetini ölçmenin iyi bir yolu" olarak gördüğünde benzer bir noktaya değinir (Smith 1995: 59). Burada tartıştığımız eleştirmen grubunun konuya yaklaşımlarının görünürdeki tarafsızlığı ya da "liberalizmi", eleştirel otoritelerini hem gizliyor hem de destekliyordu. Otobiyografi onlar için önemliydi çünkü edebî eserlerin anlamına yazar üzerinden bir yaklaşım geliştirmeye yardımcı oluyordu. Eleştirmen eser hakkında "nesnel" bilgiye sahip olabilir, böylece kendi yerini ve otoritesini onaylayabilirdi çünkü otobiyografinin hem tarif edilemez hem de ayrık bir öznellik sağladığı görülebilirdi. Yazar, eserin arkasında durarak eserin bütünlüğünü garanti ederken eleştirmen, yazarın gerçekten ne söylemek istediğini yorumlayarak eserin farklı unsurlarını merkezî bir iletiye indirgiyordu. Otobiyografiye daha sonra, kuramsal hararet arttıktan sonra ne olduğu bu kitabın ana konusunu oluşturuyor. Otobiyografi, özellikle Fransız psikanaliz, postyapısalcılık ve feminizm kuramlarından yola çıkarak, öznenin ve bilginin apaçık doğasını sorgulayan tartışmaların merkezinde yer almıştır. Özellikle postyapısalcılık, dili ya da söylemi öznenin hem önce gelen hem de onu aşan bir şey olarak konumlandırarak, yazarı anlamın kaynağındaki merkezî